

år, och även band 2 en tid. Jag kan därför vittna om att de blivit ett kärt arbetsredskap, mer än något annat teologiskt uppslagsverk, och jag ser därför med stor tillförsikt fram emot de kommande banden.

Ola Sigurdson

Göran Bexell: *Den dyrbara pärlan — om kristendomens dolda traditioner. Teologiska essäer. 189 sid. Arcus, Lund 2000.*

Denna skrift ingår i förlagets populärteologiska serie. Den ägnar sig väl för ändamålet. Essäformen ger tillgänglighet, även om den tematiska variationen är nästan förvirrande stor. Den personliga tonen och inslagen av eget vittnesbörd är tilltalande. Teologi behöver inte vara torr eller abstrakt, är budskapet — trots att ett av bidragen, en teologisk debatt med den romersk-katolske moralteologen Germain Grisez, rymmer hög komplexitet.

Det finns dock en grundfrågeställning i boken: *identitetsfrågan* i skilda grader och sammanhang. Frågan markeras i cirklar från den vidaste till den mest intima. Vidast är den av förf. ofta behandlade frågeställningen om etikens allmängiltighet, här förknippad med frågan om det ondas frånvaro och närvaro. Innanför denna ligger frågan om kristendomens egenart (de «dolda traditionerna» hör in här). Innanför denna cirkel ligger frågan om Svenska kyrkans identitet (en huvudartikel också i STK:s specialnr 2/2000).

Innanför denna ligger så allt det personliga som återfinnes här och var: «jular i Småland», eget psalmdiktande, ritens betydelse, förhållandet till konst, litteratur och musik, etc.

Bokens titel anger, att det specifikt kristna just här är grundfrågan. Talet om «grundberättelse(r)» hör också dit (det narrativa komplexet är ännu populärt!). Tyvärr skäms dock det bibliska bildspråket i detta första avsnitt av en sammanblandning mellan Jesu tal om skatten i åkern och den dyrbara pärlan (Matt. 13: 44–45). Det är skatten som är nedgrävd, inte pärlan (en viss korrigerig sker dock senare s. 19). Att dessa metaforer tillåts överföras på «kristendomens egna dolda traditioner» är fyndigt, men när förf. talar om fyra «portar», som man måste gå igenom för att nå fram till dessa dolda traditioner (den intellektuella, den moraliska, den sociala och den religiösa), kolliderar bildspråket lite för mycket. Lockelsen hos bilden av pärlan fördunstar.

Teologiskt viktigt är koncentrationen på inkarnationen, som «det gudomliga i det mänskliga», vilken också (hos den levande Kristus) får fungera som en «kristologi för vår tid». Intressant är iakttagelsen, att vi idag möter tre olika synsätt på Jesus Kristus: som

«illustrator» av den mänskliga belägenheten, som «reformator» av den egna traditionen tillbaka till källorna och som «förkunnare» av ett Guds rike, vars poäng är han själv. De nytestamentliga texterna rymmer ett fördolt självvittnesbörd om honom som «Gudsföreträdaren». Här finns ett delvis svårupptäckt centrum, som det likt pärlan gäller att finna. Därvid är modern konst och litteratur vägvisare genom sina ofta drastiska Kristustolkningar. Bexell har också en poäng i att han ser ett fritt och samtidigt trofast förhållande till denna kärna som den egentliga «bibelroheten».

Att närmare diskutera förf.s moralteologiska resonemang skulle föra för långt. Behandlingen av det ondas problem och syndigheten i traditionen och idag är dock ytterst tänkvärd. På en punkt misspnyds texten emellertid av en felaktighet: Människan är inte enligt Luther, som hos Bexell, «en ryttare som rids av antingen Gud eller djävulen». Däremot kan Luther säga, att Satan är en helvetisk ryttare som rider på den stackars själen (alltså som på ett ök), eller i «De servo arbitrio» att den mänskliga viljan är ett «oskäligt rid-djur», som när Gud sätter sig på den, går dit Gud vill, och när Satan sätter sig på den, går dit Satan vill! Så radikal vill Bexell knappast vara, och tanken om en arvgodhet kan han öppet ställa mot arv syndstanken. Likaså spelar elementet «det tragiska» en viktig roll hos honom. Mot den enligt Bexell rationalistiske Grisez ställer han också ett så långt möjligt rationellt etiskt tänkande, där dock i valsituationer även känslan får och måste ges sitt uttryck.

Avsnittet om Svenska kyrkans identitet förbigår jag här. Jag vill bara notera, att hela det STK-nr, där det ingick, bär prägel av en viss hjälplöshet. Kunde man inte ta in parallella (tvärvetenskapliga) problemdiskussioner, när det t.ex. gäller förhållandet till luthersk tradition och Luther själv? Idag pågår inom litteraturkritiken en förnyad diskussion, om det finns en «klassikerkanon», och nyligen har t.ex. Mona Vincent (först i *Vår Lösen*, nu i essäboken *Språkspel. Stavelsemusik*) pekat på hommage-litteraturen som ett självständigt sätt att förhålla sig till äldre auktoriteter. Romersk-katolska teologer, som Peter Manns, har vidare kunnat tala om «fader Luther» utan att känna sig svika. Osv.

Till sist. Diskussionen med Grisez om det etiska valet ger viktiga tilläggssynpunkter. Främst gäller detta graderingen av det förutsatta engagemanget: ett egentligt val, ett ställningstagande, ett övervägande och en moralisk tydning (sistnämnda anknytes till den danske etikern K.E. Løgstrup). Sedan kan man dock alltid fråga, varför väljandets subjekt så sällan analyseras. Om t.ex. en kollektiv skuld skall kunna föreligga (så flitigt diskuterad idag), måste ju också en kollektiv valsituation funnits. Och hur ofta har den gjort det?

Diskussionen under rubriken «Kan samhället för-låta?» är vidare alltför torftig. Banalt tveksamma är även satser som dessa (s. 48): «Samhället är rationellt och välordnat. Problemen åtgärdas med utredningar och experter. Men det finns en del återstående problem, som ännu inte är lösta. Det onda är ett sådant problem ...» Att «det onda» bara är ett «återstående problem» motsvarar knappast vad etikern/författaren annars skriver, där en spännande dialektik utvecklas mellan det absolut onda och det relativa. Att «absentia boni» hos Thomas av Aquino (s. 57) översattes med «brist» är vidare olyckligt, i synnerhet som det också korrekt talas om «frånvaro» och säges, att uttrycket (bl.a. med sin platoniska bakgrund) betyder, att det onda «är en tillfällig kvalitet och har ingen substans i sig».

Bexells bok är stimulerande både i sina ingivelser och i de motsägelser den väcker. Tekniskt rymmer den dock alltför många korrekturfel, orättade avstavningar («storm-akten» är den dråpligaste!) och modernt schablonspråk: «tillit på», «öppna upp», «tills dess», att det onda aldrig kan helt «konsumeras», etc.

Lars Thunberg

Johan Modée (red.): *Tro Vetande Mystik. Svensk religionsfilosofi 1900–1999. 272 sid. Symposium, Stockholm/Stehag 2000.*

Johan Modée är doktorand i religionsfilosofi på teologiska institutionen vid Lunds universitet. Han har redigerat en textsamling av filosofer och teologer som under 1900-talet deltagit i den svenska religionsfilosofiska diskussionen. Rubriken *Tro Vetande Mystik* speglar lejonparten av denna diskussion och antologin utgör «... ett försök att presentera huvudfåran i den svenska religionsfilosofiska debatt som bedrivits under det föregående seklet» (s. 7).

Antologin riktar sig dels till dem som intresserar sig för de alltid aktuella frågorna om tro och vetande men den är också tänkt att kunna användas av dem som studerar filosofi och teologi vid universitetet. Detta dubbla syfte är skälet till att Modée skrivit en längre introduktion där han diskuterar vad religionsfilosofi är, ämnets metodfrågor, förhållandet mellan filosofisk teologi och religionsfilosofi, förhållandet mellan den analytiska och den kontinentala traditionen inom västerländsk 1900-tals filosofi och hur dessa har påverkat svenska filosofer och teologer, svensk religionsfilosofi från idealism till modernism 1900–1948, hedeniusdebatten och debatten efter Hedenius.

Det kriterium som i första hand styr urvalet av författare är att «... textförfattaren ska ha varit eller är ämnesföreträdare för en filosofisk eller religionsvetenskaplig disciplin vid ett svenskt universitet och

har ägnat sig åt *explicit religionsfilosofiska frågeställningar* som har satt tydliga spår i den religionsdebatt som förts i Sverige under 1900-talet» (s. 7). Texterna är sorterade under fyra huvudrubriker: 1) Livsfrågorna och filosofin 2) Vetenskap, filosofi och religiös tro 3) Religiös erfarenhet 4) Det religiösa språkbruket. Varje sektion är försedd med en kort introduktion där texterna sätts in i sina sammanhang.

Modée börjar sin introduktion med att ställa frågan «Vad är religionsfilosofi?» Man kan ställa frågan med tanke på hur religionsfilosofi har bedrivits som akademiskt ämne vid våra universitet, men man kan också se på hela teologi- och filosofihistorien och se vilka det är som ägnat sig åt religionsfilosofiska frågeställningar, men då måste man först bestämma sig för vad som menas med «religionsfilosofiska frågeställningar». För att komma fram till detta måste man ha en uppfattning om vad som menas med «filosofi» och «religion».

Modée tror — trots alla svårigheter — att det är möjligt att «... skissera ett någorlunda neutralt svar» (s. 9). I den not som följer skriver Modée: «I det följande utgår jag från att «religion», «religiositet» och «religiös» är *tämligen entydiga begrepp* (min kurs.) som kan beteckna åskådningskomplex, vissa attityder och grupper av omdömen som innehåller åtminstone vissa av de konstitutiva företeelser som återfinns exempelvis i de stora världsreligionerna (det vill säga buddism, hinduism, islam, judendom, kristendom) samt i animistiska och magiska föreställningsvärldar» (s. 40).

Detta är en förvånansvärd strategi för att komma från en religionsfilosof som är väl medveten om att just de grundläggande definitions- och klassifikationsfrågorna är och varit av grundläggande betydelse för all religionsvetenskap. Problemen med att definiera begreppet «religion» är inte bara att finna det gemensamma för ett komplext fenomen, men också att vara klar över hur olika man kan uppfatta uppgiften att definiera ett begrepps mening.

De två huvudalternativen är att försöka finna en beskrivande definition av fenomenet religion som har stöd i allmänt språkbruk eller att stipulera en definition av begreppet «religion» och sedan finna empiriska exempel på fenomen som faller in under en sådan definition. Problemet med det första tillvägagångssättet är som Leszek Kolakowski skriver i sin bok *Religion* (Fontana Paperbacks 1982): «If, ... we try to proceed socratically and look for a set of specific beliefs that no known religion fails to include, we risk being disappointed and finding that the set is empty» (s. 10). Modées resonemang faller enligt min mening på denna punkt eftersom han för samman så olikartade fenomen som buddism, hinduism, islam, judendom, kristendom samt animistiska och magiska